

Å styrke norsk kompetanse i global helse – en kasuistikk

Michael 2011;8:295–299.

Kompetansen og gjennomslagskraften i internasjonalt helsearbeid har det vært arbeidet målrettet med å styrke fra Helsedirektoratets reetablering i 2002. I 2005 ansatte direktoratet en lege med lang erfaring fra internasjonalt helsearbeid som sekretariatsleder for internasjonalt helsearbeid. Dette styrket den systematiske tilnærmingen i arbeidet. Helsedirektoratet ble trent på ledelse av internasjonale organisasjoner, nye mellomledere ble bevisst fulgt opp, toppledere fra norsk helsetjeneste ble rekruttert for å styrke miljøet, lovende unge fagpersoner ble rekruttert inn i opplæringsstillinger, og direktoratets øvrige fagmiljøer fikk oppfølging og ble oppfordret til å ta roller i det internasjonale arbeidet. I 2011 er flere personer i direktoratet tydelige aktører med gjennomslagskraft i internasjonalt helsearbeid, i hovedsak innen Verdens helseorganisasjon (WHO).

Gjennom en reform i forvaltningen fra 1.1.2002 etablerte Helsedepartementet, senere Helse- og omsorgsdepartementet, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Statens helsetilsyn og Sosial- og helsedirektoratet, senere Helsedirektoratet, ved å slå sammen en rekke mindre forvaltningsorganer og omfordele personalressurser. Helsedirektoratet hadde da i navnet vært nedlagt siden 1992, men en rekke direktoratsfunksjoner var videreført i Helsetilsynet. I 2002 var arbeidet rettet mot Verdens helseorganisasjon (WHO) på norsk side samlet i Helsedepartementet. Dette arbeidet var tidligere i stor grad forankret i Helsedirektoratet, også etter at WHO vektla sterkere å samle verdens helseministre i helseforsamlingen.

Ved reetableringen av Helsedirektoratet, var ett diskusjonspunkt om de faglige forberedelsene skulle tilbakeføres til direktoratet. Dette var ønsket av direktoratets kommende ledelse. Begrunnelsen var en oppfatning av at også det internasjonale helsearbeidet bør være kunnskapsbasert og tuftet på

bred samfunnsmedisinsk kompetanse. Vurderingen ble etter hvert støttet av departementet.

Nordmenn har satt preg på internasjonalt helsearbeid

Norske leger har gjennom tiår vært med på å prege internasjonalt helsearbeid. Karl Evang (1902-81) var sentral ved etableringen av WHO. Gro Harlem Brundtland (f. 1939) ledet WHO. Jo Asvall (1931-2010) ledet WHO's Europaorganisasjon i tre perioder. Tore Godal (f. 1939) har ledet GAVI, Global Alliance for Vaccine Initiatives, og Harald Siem (f. 1941) har vært sentral i International Organisation for Migration og flere andre internasjonale organisasjoner. Utenriksdepartementet etablerte en egen stilling som norsk ambassadør for hiv/aids-arbeidet. Sigrunn Møgedal (f. 1943) kom fra stilling i UNAIDS og hadde bred internasjonal anerkjennelse som Norges hiv-ambassadør. Mellom 2000 og 2005 ble Tore Godal, Harald Siem og Sigrun Møgedal ansatt ved henholdsvis Statsministerens kontor og i Utenriksdepartementet. Disse forvaltningene brukte i beskjeden grad Helsedepartementets kompetanse som grunnlag for sitt internasjonale engasjement på helseområdet.

Styrking av HelseDirektoratets kompetanse

Blant de 450 ansatte som ble overført til HelseDirektoratet i 2002 var det ingen som hadde hatt internasjonalt helsearbeid som sitt ansvarsområde. Ved etableringen av direktoratet i 2002 var det således nødvendig å styrke helseforvaltningens kompetanse på globale helsespørsmål. Det var viktig å sikre at helseforvaltningen fremover spilte en kunnskapsbasert og effektiv rolle i sitt internasjonale arbeid. Et annet mål var å sikre at også andre deler av norsk forvaltning brukte helseforvaltningens kompetansebase i sitt helseengasjement slik at Norge fremsto koordinert utad.

Etablering av et sekretariat

Fra 2004 flyttet en av utenriksdepartementets erfarne overleger til HelseDirektoratet sammen med en kollega. Disse ble kjernen i et sekretariat for internasjonal helse, senere «avdeling for global helse» og arbeidet med å styrke kompetanse og gjennomslag ble mer målrettet. Sekretariatslederen markerte tidlig at hans mål var å bygge et miljø av kompetente personer i direktoratet, og å styrke rutiner og samarbeidsarenaer. Han hadde ikke ambisjoner på egne vegne, og uttrykte at ett av målene var at han selv skulle bli overflødig i organisasjonen. Blant annet bidro han til kompetanseutvikling etter fem linjer:

- bygge internasjonal lederkompetanse (i Helsedirektoratet)
- bygge mellomlederkompetanse
- tiltrekke seniorkompetanse
- bygge opp unge medarbeidere
- forankre internasjonalt helsearbeid i alle fagmiljøer i direktoratet

Som et ledd i dette stilte Norge i 2006 kandidat til «Standing Committee for the Regional Committee for World Health Organisation for Europe», et slags styre for WHO Euro. Norges kandidat, forfatteren av denne artikkelen, ble valgt og ble senere også leder av styret. I 2010 ble Norge valgt til WHO's globale styre, og i 2011 er Norge bedt om å være Europas representant i arbeidsutvalget for styret, «the Bureau», noe vi har takket ja til.

Sekretariatslederen bygget en beskjeden, men kompetent organisasjon rundt seg i direktoratet. Beskjedenhet var nødvendig, fordi direktoratet aldri har mottatt egne midler til det internasjonale arbeidet, og har måttet prioritere disse funksjonene innenfor egen ramme. Sekretariatsleder for «Beregningsutvalget for spesialisthelsetjenesten», Arne- Petter Sanne, ble rekruttert til avdelingen. Sanne var en ung, men samtidig erfaren medarbeider som i løpet av et par år ble trent i internasjonalt helsearbeid. I 2008 trakk sekretariatslederen seg fra lederstillingen, og Sanne ble ansatt etter utlysning. Sekretariatet ble da formelt en avdeling i Helsedirektoratet.

Fra 2005 knyttet sekretariatet til seg to svært erfarne norske helseledere. Odd Arild Haugen hadde vært direktør ved tre norske sykehus, herunder Rikshospitalet. Sverre O, Lie var i mange år øverste leder for Rikshospitalets barneavdeling, og en viktig fagperson også i internasjonalt pediatrik miljø. Begge er i 2011 passert 70 år, men i fullt og engasjert arbeid for direktoratet. På den andre siden ansatte avdelingen også unge folk til opplæring, som Jon Espelid, Øydis Monsen og Bengt Skotheim.

Å forankre det internasjonale arbeidet bredt i direktoratets øvrige fagmiljøer, har hatt ujevn suksess. Ledelsen har sammen med internasjonal avdeling lykkes med å få flere miljøer til å ta ledende internasjonale roller. Folkehelsedivisjonen under ledelse av Knut-Inge Klepp er en markert aktør på ernæring, markedsføring av usunn mat mot barn og sosial ulikhet i helse. Avdeling for helsepersonell i primærhelsedivisjonen har deltatt i det norske arbeidet med å få på plass mekanismer som begrenser rekruttering av helsepersonell fra land med personellmangel. Andre miljøer har deltatt mer periodisk og har et potensial for å finne rom til internasjonalt engasjement ved siden av sine innenlands oppgaver.

Relasjonene i forvaltningen

Forholdet til Helse- og omsorgsdepartementet er blitt styrket. Departementet reagerte på et faglig sterkere direktorat, med å styrke egen kompetanse og kapasitet. Departementet er blitt en sterk medspiller og leder for direktoratets internasjonale engasjement og understøtter politisk ledelses internasjonale arbeid på en betydelig sterkere måte enn tidligere. Også departementet har rekruttert sterke fagpersoner til dette arbeidet, bl.a. fra miljøet i Helsedirektoratet.

Forholdet mellom Helsedepartementet og Utenriksdepartementet er mer aktivt og i større grad preget av samarbeid. Fra et tidligere lavt nivå på dialog, er det nå faste møtестrukturer, felles forberedelser til internasjonale møter og felles strategi for arbeidet mot WHO.

Departementsråden i Helsedepartementet har tatt en aktiv lederrolle. Hun leder et WHO-forum som møtes regelmessig. Et stort antall forvaltningsorganer under Helse- og omsorgsdepartementet og Utenriksdepartementet deltar. Helsedirektoratet er sekretariat.

Norske kjernesaker

I tillegg til det generelle arbeidet i internasjonale fora, hvor land deltar i dialog og prosess om de saker som er til behandling, har sekretariatslederen også pekt på behovet for at Norge på enkelte områder tar initiativ til å bringe nye temaer på den internasjonale agendaen og at vi over år følger opp for å få til endringer som har reell betydning. Et slikt tema har vært helsepersonellmangelen i fattige land som nevnt over. Her har Norge fremmet saken og over en rekke år bidratt til at den har vært på dagsorden i regionale og globale helsefora. Tilsvarende har Norge arbeidet for å etablere internasjonale retningslinjer som kan redusere markedsføring av usunn mat mot barn og unge og for å fremme prosesser som kan redusere sosial ulikhet i helse. Å styrke det internasjonale arbeidet for å forebygge sykdommer som skyldes tobakk, alkohol, feil ernæring og inaktivitet er sentralt i 2011.

Sekretariatslederens egen kjernesak

Sekretariatslederen har gjennom flere år ønsket en prosess for å gi større trygghet for tilgang til helsetjenester for verdens fattigste. Mer enn en milliard mennesker har ingen reell tilgang til noen kvalifisert helsetjeneste i dag, til tross for at det globalt er ressurser som gjør dette fullt oppnåelig. Mange har blitt invitert til å tenke sammen med sekretariatslederen. Gradvis har flere delt interessen for problemstillingen og prosessen har vokst frem. Da Norge drøftet forslaget med generaldirektøren for WHO i 2008, avviste hun tanken om å løfte dette som en identifiserbar sak i WHO med

henvisning til at det ville være for krevende og langsiktig. I 2011 er stemningen i ferd med å snu. Muligheten av en «Framework convention on global health» eller en sak til WHO's styrende organer om «Universal access to health», drøftes i internasjonale tidsskrifter og i WHO. Generaldirektøren uttaler seg mer nyansert og mer positivt. I Norge er Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten og Helsedirektoratet aktive i debatten. Sekretariatslederen evne til å så tanker og ideer hos andre preger også denne saken.

Harald Siem

Den tidligere sekretariatslederen som kom til Helsedirektoratet fra Utenriksdepartementet, er Harald Siem. Med sin lange erfaring fra internasjonalt helsearbeid, har han bidratt til å styrke den norske kompetansen i global helse. Kollegaen som fulgte med, er Janicke Fischer. Siem er nå seniorrådgiver i Helsedirektoratet. Han har uttrykt vilje til å fortsette arbeidet etter at han passerer 70 år 13. juni 2011.

*Bjørn-Inge Larsen
Helsedirektoratet
Postboks 7000 St. Olavs plass
0130 Oslo
bil@helsedir.no*

Harald Siem, mai 2011. (Foto: Janicke Fischer)